

MAGYARSÁGTUDOMÁNYI FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

LYMBUS 2016

Tartalom

- 7 FARKAS FLÓRA
Leonhard Huntpichler: *Epistola ad Dionysium cardinalem ac archiepiscopum Strigoniensem*
- 29 SZILÁGYI EMŐKE RITA
Oláh Miklós levele Lady Lisle-hez, Boleyn Anna udvarhölgyéhez
- 37 DOMOKOS GYÖRGY–MÁTYUS NORBERT
Antonio Mazza és Buda ostromáról írott jelentése
- 77 PALOTÁS GYÖRGY
Moderni temporis oratio ad Deum.
Verancsics Mihály 1566-os (?) törökellenes imádsága
- 83 HÁMORI NAGY ZSUZSANNA
Források Bethlen Gábor két francia diplomatájáról és uralkodása utolsó éveiről (1626–1633)
- 113 JENEY-TÓTH ANNAMÁRIA
Kolozsvár adózása az 1630-as években
- 163 BUBRYÁK ORSOLYA
Nyáry Krisztina hozománya. Források az Esterházy-kincstár kialakulásához
- 191 BUJTÁS LÁSZLÓ ZSIGMOND
Gyulai Ferenc és Donáth János bécsi követjárása – Újabb adalékok Apafi Mihály holland kapcsolataihoz (1687)
- 239 JANKOVICS JÓZSEF
Bethlen Miklós levelei Ferdinand Bonaventura Harrachnak, I. Lipótnak és ismeretlennek (1699–1703)
- 259 NAGY ANDOR
Thököly Imre epitáfiumai Joseph Trausch kéziratgyűjteményében

- 265 ZVARA EDINA
Trenk Frigyes magyar nyelvű kiadatlan politikai röpirata
- 283 VADERNA GÁBOR
Gróf Dessewffy József a sajtószabadságról és a cenzúráról
- 319 LIPTHAY ENDRE
Gróf Mikó Imre és felesége, Rhédey Mária grófnő levelezése
1848-ból
- 343 RÓZSAFALVI ZSUZSANNA
Schöpflin Aladár levelei Dutka Ákosnak
- 351 HAMERLI PETRA
Adalékok Rothermere revíziós kampányának fogadtatásához:
a sajtómágnás és Eduard Beneš levélváltása olasz szemmel
- 367 BUZA JÁNOS
Berlász Jenő gyászbeszéde dr. Kováts Ferenc egyetemi tanár
ravatalánál (Elhangzott 1956. november 13-án a Farkasréti
temetőben)
- 371 GILÁNYI MAGDOLNA
„Álmomban Mindszenty bíboros ténykedett...
én is ott voltam.” Böle Kornél O. P. 1956-os naplója
- 387 SIMON ZSUZSANNA
Vita Az ember tragédiája falanszter-jelenetéről
az MTA Irodalomtörténeti Intézetében
- 429 K. LENGYEL ZSOLT
Műhelynapló egy bajorországi magyar hagyatékárban

Schöpflin Aladár levelei Dutka Ákosnak

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Kézirattárában, Dutka Ákos hagyatékában található az az öt, eddig publikálatlan Schöpflin Aladár által írt levél, amelyet az alábbiakban közlünk.¹ E levelek nem szerepelnek a *Schöpflin Aladár összegyűjtött levelei*² címmel kiadott gyűjteményben, és más közlésük sem ismeretes.

Schöpflin Aladár sajátos pozíciót töltött be a huszadik század első felének magyar irodalmában. 1902-től az úgynevezett konzervatív irodalmi ízlés egyik fő bástyájának számító Franklin-Társulat lektora volt, melynek keretei között a kiadóvállalat legfontosabb és legolvasottabb lapja, a *Vasárnapi Ujság* kritikusaként foglalkozott a nemzeti klasszicizmus nyomdokain kibontakozó szépirodalommal, miközben egy új nemzedék, az Ady és a *Nyugat* körül induló alkotók kértek helyet a szellemi életben. Részben fennmaradt hagyatéka is bizonyítja, kiterjedt levelezést folytatott az ifjú írókkal, költőkkel, akiknek műveit bírálta, tanácsaival segítette, közölte vagy elutasította őket.

Ezek közé a pályakezdő alkotók közé számított Dutka Ákos is, amikor 1907-ben megkereste műveivel a Franklin-Társulat lektorát. Első kötete, a *Vallomások könyve* 1904-ben jelent meg szülővárosában, Nagyváradon, ahol Dutka a *Szabadság* és a *Nagyvárad* folyóiratok munkatársa volt. A kötet komolyabb visszhangot váltott ki, megjelenését Fülep Lajos Párizsból üdvözölte. A regionális irodalmi megjelenés közege való túllépés gesztusának fogható fel tehát e törekvés, mely nem csupán e lap szerkesztősége felé irányult. Dutka több, országosan ismert képes, családi és irodalmi lapot keresett meg sikerrel, így *A Hét*, valamint a Singer és Wolfner által kiadott *Uj Idők* már 1906-tól közölte verseit. Ezek a lapok a dualizmus legnépszerűbb, több tízezres példányszámban megjelenő enciklopédikus folyóiratai voltak, a bennük való megjelenés egyúttal a szélesebb közönséghez eljutás útját jelentette.

Schöpflin Dutka első elküldött versét a *Vasárnapi Ujság* 1907. április 14-i számában hozta *Jön a vonat* címmel. Minden kétséget kizáróan ehhez a költeményhez kapcsolódik az alábbiakban közölt első levél, melyben Schöpflin a vers kéziratán javításokat javasolt az alábbi módon: „Csak egy megjegyzésem van rá: az utolsó előtti strófában többes számban szólítja meg az erdőket, ős füzeseket, s az utolsó strófában egyes számban folytatja. Ez az első pillanatban félreértést is okoz, pongyolának is érzik, – nem lehetne rajta egy tollvonással segíteni? Hasonlóképp fölöslegesnek tartom az utolsó sor ismétlését; nem erősíti a hangulatot, tehát henye. Ezek azonban lehetnek pedáns aggályok,

¹ MARTH, 1986, 89.

² BALOGH, 2004.

csak azért közlöm Önnel, mert bízom benne, hogy nem érti félre az őszinte szót.” A vers lapban megjelent szövegéből nyilvánvaló, hogy ezeket a grammatikai természetű korrekciókat Dutka Ákos meg is tette. Schöpflin ugyanakkor e levelében kifejtette a születőben lévő új irodalommal kapcsolatos nézeteit, várakozását, és egyúttal aggodását is megosztotta a fiatal költővel: „Szimpátiával kísérem azt, amit Önök új irodalomnak neveznek, várok tőle valamit a jövőre, de ép azért azt kívánom, hogy legalább a java emberei mindig comme il faut jelenjenek meg a közönség előtt. S már látom nyöszörögni az új irány utánczóinak zöld seregét, az asztalfiókom s a papírkosaram tele is van velük, látom, ezek szerint veszejtik bele a friss hangot modorosságba, – ettől félttem az irányt. Egyszer majd statisztikát fogok csinálni, ha ráérek, mint nyűvik el az Önök új fordulatait mások, – akkor Ön is csodálkozni fog. Így pl. azelőtt évekig nem olvasta az ember ezt a szót: ugar; mióta Ady Endre fölfödözte a »magyar ugar«-t, nincs nap, hogy versben, prózában ne csepülne ez a szót olyanok is, akik nem tudják, mit jelent.” Nem véletlenül hivatkozik Schöpflin itt Adyra, akinek a költészetével ekkoriban ismerkedik, és – miként a költőről írt esszéportréiban írja – „birkózik”. Ady költészetével való ismerkedése fordulópontot jelentett ugyanis ízlésében és a bontakozó modern irodalmi törekvések megértésében is. Schöpflin ugyanakkor még nem tudhatott a későbbi *A Holnap* antológiáról, melyet – miként írta – alakulásakor testvéri örömmel üdvözölt,³ hisz annak konkrét tervei – a visszaemlékezések és a szakirodalom szerint is – csak 1908 februárjában körvonalazódtak. Minden bizonnyal tehát az új irodalom születését illető, támogató gondolatai az újonnan jelentkező generáció költői teljesítményének szólnak, az irodalmi modernség új fejezete kibontakozásának felismerését sejtetik. Azért is idéztük hosszabban Schöpflin e gondolatát, mivel a kritikus számos költő mellett Dutkát is figyelmeztette az Ady-hatás veszélyességére, a tudatos vagy öntudatlan utánzás lehetőségére, melynek vádjá aztán éppen Dutka költészetét érte és érintette leginkább.⁴ E levél egyben előlegezi az *Öregék és fiatalok* című, *A Budapesti Újságírók Egyesülete Almanachja 1909-es*⁵ kötetébe írott Schöpflin-esszét, melyben ugyanennek, a későbbiekben visszaigazolódó félelmének adott újra hangot.

Dutkának még három verse jelent meg 1907 folyamán a lapban: *A hajók, ha találkoznak*, *A Tűz-szító dala* és a *Sappho beszél*, melyek megjelenéséhez szorosan kapcsolódik az itt közzétett második levél.

Schöpflin második üzenete nemcsak kettejük kibontakozó munkakapcsolatáról szól, hanem szerkesztői munkamódszeréről és -gyakorlatáról is vall. Válaszból kiderül, hogy két kéziratot juttatott el a költő a szerkesztőnek, ám mivel postafordultával nem érkezett válasz, Dutka a *Denevérek* című versét a *Pesti Naplónak* adta, így a lektor a *Hajók, ha találkoznak* című költemény megjelenésére tett ígéretet, mely a folyóirat június 9-i számában közlésre került Ady *Ének a Visztulán* című verse mellett, pontosabban előtt. A harmadik, kissé kötetlenebb hangvételű szerkesztői üzenet előtt Dut-

³ Lásd: Schöpflin Aladár – *A Holnap Irodalmi Társaságnak, szerzőinek*. Petőfi Irodalmi Múzeum. Távirat. Közli: BALOGH, 2004, 37.

⁴ BOKA, 2008, 42–62.

⁵ SCHÖPFLIN, 1909, 172–178.

ka újabb verseket küldhetett a lektornak, ugyanis a *Vasárnapi Ujság* augusztus 11-i száma lehozta a *Tűz-szító dalát*. A harmadik, novemberi, újabb közlést kilátásba helyező üzenet már nem erre a költeményre, hanem a decemberben közzétett *Sappho beszélre* vonatkozhat, melyet a folyóirat a december 15-i számában tett közzé. Az itt hivatkozott másik mű, melynek megjelenése a következő évre csúszott át, talán a március 29-i megjelenésű *A halál tutaján* volt. (A vers Kosztolányi *A vonat-ablakból* című verse előtt jelent meg.) A negyedik, kapcsolatfelvételt és verset sürgető Schöpflin-üzenet már *A Holnap* antológia eseményeiben részt vevő Dutka elfoglaltságáról vall.

A konzervatívként aposztrofált lap irodalmi nyitottságára – melynek alappillére és biztosítéka éppen lektora volt – jellemző, hogy nem a már évtizedek óta publikáló alkotók új műveit közölte, hanem – Schöpflin kedvelt szófordulatát idézve – az *irodalom új jelenségeit* épp úgy igyekezett megjeleníteni, mint a klasszikusokat. Dutka első leközölt versének, a *Jön a vonatnak* szövegkörnyezete jól mutatja e törekvés megvalósulását: a költemény előtt Erdős Renée *Hattyúk* című verse, azt követően pedig *A Noszty-fiú esete Tóth Marival* részlete állt. Talán Dutka sem érezte pontosan a lapban való megjelenés rangját, melyet e szerzők mai kánonban elfogadott helye visszaigazolt, miképp azt is, hogy Schöpflin kritikai módszerei időtállóan bizonyultak.

Nem véletlenül üdvözlí Schöpflin a konzervatív körök által sokat támadott, 1908 őszén debütáló *A Holnapot* – melynek Dutka Ákos is tagja volt, sőt Ady után a legtöbb verssel szerepelt az antológiában⁶ – kitörő lelkesedéssel.⁷ Dutkán kívül ugyanis Ady műveit, az elbeszéléseket is, 1907-től közreadta, Juhász Gyula verseit 1908 januárjától, tehát közvetlenül a váradi antológia szervezőmunkáját megelőzően publikálta a lap. Schöpflin Babitscsal az antológia megjelenése után lépett csak kapcsolatba, levélváltásuk első adata 1909 márciusából való. A kritikus Babits versküldeményeire válaszol, de ennél már korábban, az 1909. február 7-i számban közli az *Anyám nevére* című verset. Hasonlóképpen alakult a kapcsolata Emőd Tamással is, akinek egyetlen versét, az *Őrszemek a síkont* közli a lap október 4-i száma. Az antológia egyetlen női munkatársával, Miklós Jutkával való kapcsolattartásra nincs adatunk, a költő művei a folyóiratban nem jelentek meg.

Dutkának 1917-ig, az utolsó lapban való publikációjáig évente átlagban két versét hozta a lap, 1921-ben a *Vasárnapi Ujság* meg is szűnt. Az első világháború időszaka a költő legtermékenyebb korszaka: az 1915-ös *Az yperni krisztus előtt* és az 1917-es *Ismerlek Caesar* köteteinek pacifista versei azonban már nem itt jelentek meg elsőként. Dutka egyébként is a Singer és Wolfner kiadó táborához tartozó volt inkább, ahol 1906 óta rendszeresen publikált, s ugyanezt az 1921-es évet vévén összehasonlítási alapul: amíg a Franklin-Társulat lapjában 22, addig ezen időszakban az *Uj Időkben* – melyben annak megszűnéséig publikált – 40 verse jelent meg a különben nem túl termékeny költőnek. *A Holnap* antológia első kötetének bizományosa is a Singer és Wolfner volt.

⁶ БОКА, 2008, 42–62.

⁷ *A Holnap* modernítésben betöltött szerepéről: SIPOS, 2016, 33–49

Egyéb verseskönyvei közül is azok, melyeket nem Nagyváradon adott ki – *A föld meg a város* (1908) és a *Dutka Ákos új verseskönyve* (1912) – mind e kiadóhoz kötődtek.

Schöpflin *A föld meg a város*, a *Dutka Ákos új verseskönyve* és *Az yperni Krisztus előtt* című könyveiről a folyóiratban közölt szignózatlan, méltató recenziókat. Éppen ez utóbbi, illetve az *Ismerek Caesar* című 1917-es kötetről írott laudációjában szolgálat igazságot a költőnek, akinek verseskönyvét a háborús líra élvonalába pozicionálja, s írása végén a Dutka kapcsán sokat emlegetett *Ady-hatás* elhagyásáról és az *önálló hang* megtalálásáról szól, mely kifejezés Schöpflin visszatérő szófordulata.⁸

Mintegy másfél évtizedig nincs nyoma Schöpflin és Dutka munkakapcsolatának. Az időközben Budapestre került, szülőföldjét Trianonnal elveszítő költő egyre inkább elhallgat a fővárosi, majd máriaremetei magányában, alkotókedve is lankad, melyben része lehet a ráragasztott Ady-epigon bélyegnek is, de elsődlegesen külügyminisztériumi munkája és kisebb részben publicisztikája az, ami a húszas évek során visszatartja az újabb költői termést. Schöpflin pedig egyre inkább a *Nyugat* szellemi erőterébe vonódik be, ahol Dutka is közli ugyan egy-egy versét, s ahol köteteiről készült recenziók – igaz, nem túl dicsérőek – is megjelennek.

A következő ismert levélváltásra kettejük között csak a harmincas évek közepén kerül sor: a Franklin-Társulat a harmincas években újra fel akarta eleveníteni egykori enciklopédikus lapját, s a hagyományokra tekintettel, de már új, modernebb kivitelben és struktúrában, *Tükör* címmel egy új orgánumot jelentetett meg 1933-ban.⁹ Schöpflin Dutkát is megkereste, hogy megnyerje e lap számára. A gesztus egybeesett a költő több mint másfél évtizedes hallgatása után közzétett 1934-es *Cédrusfa csellón* című verseskötete megjelenésével. Schöpflin itt közölt ötödik levelét követően érkeztetett is kézirat a kiadóba, hisz a lap májusi száma már hozta *Az én szerencsém* című Dutka-verset. Ezt követően Dutkának még négy költeménye jelent meg a lapban annak 1942-es megszűnéséig. Az 1934. áprilisi az utolsó, ez ideig ismert levél Schöpflintől. Dutka következő kötete már a kritikus halálát követően, 1955-ben jelent meg.

A Dutka-hagyatékban található továbbá az a Schöpflin levelei mellé besorolt, egy aláírás-együtttest tartalmazó balatonfüredi kártyalap, melynek hátoldalán – több más alkotó neve között – a kritikus-szerkesztőnek csupán autogramja szerepel. Ezt nem közöljük, hiszen forrásértéke igen csekély.

⁸ [SCHÖPFLIN], 1917, 248–249. Ady és Dutka kapcsolattörténetéről: BAKÓ, 2008, 9–36.

⁹ RÉVAY–SCHÖPFLIN, 1940, 116–121

Források

1.

Budapest, 1907. márc. 29.¹⁰

Igen tisztelt Uram,

a verseket megkaptam, köszönöm. Csak egy megjegyzésem van rá: az utolsó előtti strófában többes számban szólítja meg az erdőket, ős füzeseket s az utolsó strófában egyes számban folytatja. Ez az első pillanatban félreértést is okoz, pongyolának is érzik, – nem lehetne rajta egy tollvonással segíteni? Hasonlóképp fölöslegesnek tartom az utolsó sor ismétlését; nem erősíti a hangulatot, tehát henye. Ezek azonban lehetnek pedáns aggályok, csak azért közlöm Önnel, mert bizom benne, hogy nem érti félre az őszinte szót. Szimpátiával kísérem azt, amit Önök az új irodalomnak neveznek, várok tőle valamit a jövőre, de ép azért azt kívánom, hogy legalább a java emberei mindig coume il faut jelenjenek meg a közönség előtt. S már látom nyüzsögni az új irány utánczóinak zöld seregét, az asztalfiókom s a papírkosaram is tele van velük, látom ezek mint veszejtik bele a |:friss:| hangot a modorosságba, – ettől féltem az irányt. Egyszer majd statisztikát fogok csinálni, ha ráérek, mint nyúvik el az Önök új fordulatait mások, – akkor ön is csodálkozni fog. Így pl. azelőtt évekig nem olvasta az ember ezt a szót: ugar; mióta Ady Endre fölfödözte a „magyar ugar”-t, nincs nap, hogy versben, prózában ne csepülnek ezt a szót olyanok is, akik nem tudják mit jelent. Ha már csak a csahosok, a kik mindig és mindenütt nyomában vannak mindennek, a miben csak a szaga van a sikernek, nehezítik az új hang keresztültörését, vigyázni kell az „előcsahosoknak”, óvakodni a modorosságnak látszatától is. Minden művészi termésnek legfőbb veszedelme a modorosság.

Mondom, ezek megjegyzések, melyeket mint bizalmas vallomásokat közlök Önnel. Ha esetleg a jövőben egy-egy verse ellen kifogásom lesz, tulajdonítsa majd ezt is a becsülés jelének, mellyel az Ön tehetsége iránt viseltetem. Ha egy-egy megjegyzésemet helyesnek találja, ne akadályozza ennek <...> nyílt elismerésében álszemérem: nem vagyok nagy kritikus, de kritikámat nem egy esetben elfogadták olyanok is, a kiket Ön is mint az új irodalom legkiválóbbjait ismer.

Verse megjelenése után egy-két nappal meg fogjuk küldeni a honoráriumot. Újabb küldeményeit érdeklődéssel várom.

Szíves üdvözléssel tisztelő híve

Schöpflin Aladár

¹⁰ A levelek az MTA KIK Ms 4192/25-39. jelzettartományában találhatóak. A számozás a dátumozást követi.

2.

Budapest, 1907. május 31.

Igen tisztelt Uram,

hosszú hallgatásomat Ön úgy látszik, félreértette; legalább ezt következtetem abból, hogy „Denevérek” c. versét időközben kiadta a Budapesti Naplóban. Pedig csak azért nem irtam Önnek, mert szabadságon voltam, – a versei két nappal elindulásom előtt jöttek s már nem bírtam válaszolni rájuk. Mind a két versét szerettem volna adni, – de most már csak a „Hajók ha találkoznak” című marad meg, ha ugyan közben ez is meg nem jelent. Kérem, nyugtasson meg ez iránt [azonnal:], mert a verset a jövő héten szeretném adni, mégpedig Ady Endre versével együtt. Ha megjelent már a vers, kérek másikat.

Szívesen üdvözli igaz híve

Schöpflin Aladár

3.

Budapest, 1907. nov. 29.

Kedves Uram,

ismét alaposan megkésve írok s ismét bocsánatot kell kérnem.

Verseit természetesen megkaptam. Egyet visszaküldök belőlük, nem mintha nem volna jó, – sőt ellenkezőleg – hanem azért, mert nem akarom itt tartogatni. Kettő itt marad, ezek közül az egyiket mostanhoz két hétre szándékozunk kiadni (előbb, fájdalom, nem lehetett), – a másikkal aztán várni kell 4-5 hétig s a harmadikra nem kerülhetne hamarabb sor, mint februárban. Minek tartsam itt, mikor másutt hamarabb elhelyezheti? Tehát ez a vers Ön érdekére való tekintettel megy vissza (N.B. most jut eszembe, hogy még régebből egy fordítása is van itt, – no, majd ...terítékre kerül az is.)

Az itt levő két kifizetetlen vers honoráriumát igyekezni fogok a legközelebbi napok egyikén H. úrral kiutalványoztatni, – eddig is azért maradt el, mert őt nagyon elfoglalja a politika s sokszor heteken át épen csak a legeslegsükségesebb dolgokban tudunk vele beszélni.

Addig is szívesen üdvözli igaz híve

Schöpflin Aladár

4.

1908. szept. 20.

Kedves Uram,

Mi lelte, hogy boycottál minket? Mikor kapunk valamit Öntől?

Üdvözli, Schöpflin Aladár

szombat

5.

Budapest, 1934. április 6.

Nagyságos Dutka Ákos úrnak, Budapest

Kedves Barátom,

Nagyon szívesen közölnénk Tőled a Tükörben egy eddig sehol még meg nem jelent szép verset. Ha van készen, küldd el mielőbb, ha csak lesz, okvetlenül gondolj ránk.

Ölel

igaz hived,

Schöpflin Aladár

Irodalomjegyzék

- BAKÓ
2008
BAKÓ Endre: *Dutka Ákos és Ady Endre: egy irodalmi barátság természetrajzához*. In: Uő: *Rejtett vízjelek*. Debrecen, K. n., 2008, 9–36.
- BALOGH
2004
Schöpflin Aladár összegyűjtött levelei. Sajtó alá rend. és a jegyzeteket írta BALOGH Tamás. [Pécs], Pro Pannonia, 2004.
- BOKA
2008
BOKA László: *Egy Dutka-versről, s ami mögötte van*. In: *Várad*, 2008/7–8, 42–62.
- MARTH
1986
MARTH Hildegard: *Dutka Ákos kéziratos hagyatéka, Ms 4183–4200*. Budapest, MTAK, 1986. (A MTAK kézirattárának katalógusai 17.)
- RÉVAY–SCHÖPFLIN
1940
RÉVAY József–SCHÖPFLIN Aladár: *Egy könyvkiadó regénye*. Budapest, Franklin-Társulat, 1940.
- SCHÖPFLIN
1909
SCHÖPFLIN Aladár: *Öregek és fiatalok. A Budapesti Újságírók Egyesülete Almanachja, 1909*. Budapest, Korvin Testvérek Könyvnyomdája, 1909. [Reprint kiadás: Budapest, OSZK–Argumentum, 2016.] 172–178.
- SCHÖPFLIN
1917
[SCHÖPFLIN Aladár]: *Ismerlek Caesar*. In: *Vasárnapi Ujság*, 1917, április 15., 15. sz., 248–249.
- SIPOS
2016
SIPOS Lajos: *A modern magyar irodalom: A Holnap és a Nyugat*, In: Uő, *Modernitások, alkotók, párbeszéd*. Szombathely, Savaria University Press, 2016, 33–49.